

УДК 929:930-051Корновенко(045)
DOI: 10.31651/2076-5908-2024-2-40-50

Григорій ГОЛИШ

кандидат історичних наук, доцент, директор Наукової бібліотеки ім. М. Максимовича
Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького, м. Черкаси, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5203-0859>
e-mail: biblioteka.cnu@gmail.com

Лариса ЛИСИЦЯ

кандидат історичних наук, доцент кафедри археології та спеціальних галузей
історичної науки Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького,
м. Черкаси, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9915-6325>
e-mail: lorlus@ukr.net

СЕРГІЙ КОРНОВЕНКО – БІОІСТОРИОГРАФІЧНИЙ ОГЛЯД ЖИТТЄТВОРЧОСТІ

Анотація. Мета – на основі фактів біографії науковця та узагальнюючої характеристики результатів дослідницької діяльності, розкрити внесок професора С. Корновенка у сучасну історіографію загалом і з проблем аграрної історії зокрема. **Наукова новизна** полягає в тому, що вперше у вітчизняній історичній науці в жанрі біоісторіографії, із застосуванням аналітичних персоналістичних, компаративістських та полідисциплінарних методів дослідження, проаналізовано життєдіяльність і науковий доробок відомого фахівця в галузі аграрної історії та вивчення селянського соціуму С. Корновенка. **Висновки.** Загальний огляд фактів життєдіяльності та побіжний історіографічний аналіз творчості С. Корновенка надає вагомий підстави вважати цього дослідника одним із фундаторів і лідерів формування сучасного українського історичного дискурсу з аграрної історії. Його досить вагомий творчий доробок репрезентовано монографіями, статтями в рейтингових журналах, тезами доповідей на наукових форумах міжнародних та всеукраїнських рівнів, які містять результати досліджень високого дослідницького рівня та беззаперечної наукової новизни. Привертають увагу й оригінальні історіософські погляди вченого та його новаторський внесок у формування відповідних дефініцій в царині аграрної історії. Долучився він і до формування джерелознавчої бази історико-аграрних досліджень і створення навчально-методичних видань для студентів і викладачів. Заслужує на схвалення й багатогранна освітня та науково-організаторська діяльність професора С. Корновенка. Запропонована в цій біоісторіографічній розвідці тема, з огляду на значні перспективи життєтворчості вченого, має невичерпний гносеологічний потенціал і заслуговує подальшого дослідження на основі диверсифікації й залучення нових джерел.

Ключові слова: Сергій Корновенко, біоісторіографія, життєтворчість, історіософія, аграрна історія, селянознавчі студії, дискурс, дефініція, аграризм.

Grygoriy GOLYSH

Candidate of Sciences in History, Associate Professor, Director of M. Maksymovych Research
Library, Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Cherkasy, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5203-0859>
e-mail: biblioteka.cnu@gmail.com

Larysa LYSYTSYA

Candidate of Sciences in History, Associate Professor of the Department of Archeology and
Auxiliary sciences of history, Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy,
Cherkasy, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9915-6325>
e-mail: lorlus@ukr.net

SERHIY KORNOVENKO – BIOHISTORIOGRAPHIC OVERVIEW OF LIFE CREATIVITY

Abstract. The purpose of the proposed article is to reveal the contribution of Professor S. Kornovenko to modern historiography in general and to the problems of agrarian history in particular, based on the facts of the scientist's biography and the general characteristics of the results of research activities. **The scientific novelty**

of the research lies in the fact that for the first time in domestic historical science in the genre of biohistoriography, with the use of analytical personalistic, comparative and multidisciplinary research methods, the life and scientific achievements of the well-known specialist in the field of agrarian history and the study of peasant society, S. Kornovenko, were analyzed. **Conclusions.** A general overview of the facts of life and a cursory historiographical analysis of the work of S. Kornovenko provides good reasons to consider this researcher one of the founders and leaders of the formation of modern Ukrainian historical discourse on agrarian history. His considerable creative work is represented by monographs, articles in rating magazines, theses of reports at international and all-Ukrainian scientific forums, which contain the results of research of a high research level and undeniable scientific novelty. The original historiosophical views of the scientist and his innovative contribution to the formation of relevant definitions in the field of agrarian history also attract attention. He also contributed to the formation of the source science base of historical and agrarian research and the creation of educational and methodological publications for students and teachers. The multifaceted educational and scientific-organizational activity of Professor S. Kornovenko. The topic proposed in this biohistoriographic exploration, in view of the significant prospects of the scientist's creative life, has an inexhaustible epistemological potential and deserves further research based on diversification and the involvement of new sources.

Keywords: Serhiy Kornovenko, biohistoriography, creativity of life, historiosophy, agrarian history, peasant studies, discourse, definition, agrarianism.

Постановка проблеми. В академічному середовищі України помітне місце належить професору Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького Сергію Валерійовичу Корновенку, який свої глибокі дослідницькі студії присвятив насамперед аграрній історії й зажив слави одного з лідерів вивчення цього життєво важливого тематичного напрямку. З огляду на зазначене, неабиякий науково-персоналістичний інтерес становлять як звернення до аналізу життєдіяльності цього науковця, так і його творчого доробку. Враховуючи відсутність спеціальних досліджень з окресленої теми, **мета** статті – на основі фактів біографії науковця та узагальнюючої характеристики результатів дослідницької діяльності, розкрити внесок С. Корновенка у сучасну історіографію загалом і з проблем аграрної історії зокрема.

Виклад основного матеріалу. Задля глибшого детермінування результатів наукової творчості, варто з'ясувати основні віхи життя вченого, як попередні, так і синхронні нашому часу. Сергій Корновенко народився 28 липня 1974 р., а його рідними пенатами стало селище міського типу Ширяєво з населенням біля 7 тис. мешканців (тоді районний центр на Одещині). Він став первістком у студентській родині, коли батьки здобували вищу освіту в Одеському медичному інституті. В 1978 р. молода родина Корновенків, після закінчення вишівського навчання, прибула до м. Черкаси для лікарської роботи в місцевому санаторії. Принагідно зазначимо, що батько С. Корновенка – Валерій Якович – доволі відомий медичний діяч Черкаського краю, хірург, який проводить складні операції на легенях, бронхах і стравоходах, багаторічний завідувач торакального відділення обласної лікарні, пошанований почесним званням Заслуженого лікаря України. Великим авторитетом у медичному середовищі користується й мати – Тетяна Олександрівна, яка, теж будучи лікарем, знайшла себе в ендокринології. Сергій розпочав своє шкільне навчання в Черкаській міській школі № 6 й, попри сподівання глави родини, що син продовжить його справу та стане медиком, віддав перевагу гуманітарним наукам, серед яких особливо вподобав історію. Закінчивши 8 класів, він продовжив навчання в спеціалізованому класі, з поглибленим вивченням цього предмету, міської школи №31. Тут до становлення майбутнього вченого активно долучився високопрофесійний учитель історії О. Коваленко [1].

Після закінчення в 1991 р. шкільного навчання, жодної проблеми в професійному виборі не виникло і С. Корновенко вступив на факультет української філології (спеціальність – українська мова, література, історія) знаного в Україні Черкаського державного педагогічного інституту (від 1995 р. – університету). Своєму становленню як історика Сергій завдячує відомим освітянам – Р. Бутенку, С. Кисіль, О. Овчаренку, О. Перехресту, А. Чабану, а особливо А. Морозову (саме він зорієнтував талановитого студента на обрання селянознавчого сегмента його подальших наукових пошуків). Варто підкреслити, що ще під час вишівського навчання С. Корновенко пройшов і свої перші педагогічні університети, ведучи школярам факультативні заняття, а потім і працюючи вчителем історії у своїй рідній 31-й (на останньому курсі перевівся на індивідуальну форму навчання) школі [1].

Відмінник вишівського навчання, вже у студентські роки він виявив неабиякі здібності в наукових дослідженнях, результатами яких ділився на конференціях та на шпальтах

авторитетних часописів. Тож ні для кого не стало несподіванкою, коли після закінчення в 1996 р. (з відзнакою) університету, його рекомендували до аспірантури при кафедрі історії України рідного університету. За порадою наукового керівника, професора А. Морозова темою дисертації аспірант обрав маловивчену проблему податкової політики радянської влади в українському селі 1921–1925 рр. Наполеглива дослідницька праця завдовжки понад 4 роки увінчалася успішним захистом дисертації в спеціалізованій вченій раді при Донецькому університеті (червень 2000 р.) [2]. Через рік після здобуття наукового ступеня С. Корновенку було присвоєно вчене звання доцента по кафедрі новітньої історії Черкаського університету [1].

Сповідуючи життєве кредо – ні на хвилину не зупинятись на досягнутому, – молодий вчений у 2007 р. перевівся на посаду старшого наукового співробітника (на три роки) й зосередився на підготовці докторської дисертації, проте вже в галузі всесвітньої історії. Втім Сергій Валерійович залишився вірним обраному тематичному напрямку: аграрна історія. Предметом його дослідження стала гносеологічно перспективна проблема аграрної політики білогвардійських урядів А. Денікіна і П. Врангеля. Для накопичення емпіричного матеріалу пошукачеві довелося опрацювати кілька сотень справ як українських, так і зарубіжних архівів, велику кількість оприлюднених документів, ретроперіодики та спогадів. Задля наукової апробації дисертаційної праці вчений опублікував десятки статей та дві монографії [3; 4], оприлюднив результати своїх досліджень на багатьох наукових форумах.

Така вражаюча публікаційна активність молодого й перспективного вченого не залишилася поза увагою, а відтак у 2007 і 2009 рр. він став стипендіатом Кабінету Міністрів України, а невдовзі – й Верховної Ради (стипендія для молодих талановитих вчених). Рік 2010 став у науковій біографії Сергія Валерійовича воістину знаковим: у провідній академічній установі – Інституті історії України НАН України – ним було успішно захищено докторську дисертацію (науковий консультант – член-кореспондент НАНУ, заступник директора Інституту історії України НАНУ О. Реєнт). Члени спеціалізованої вченої ради були однастайні у своїх висновках: пошукачем сказано вагоме й до того ж оригінальне слово в аграрній історії. Свою дисертаційну працю С. Корновенко присвятив малодослідженій темі аграрної політики білогвардійських урядів А. Денікіна і П. Врангеля в період Української революції 1917–1921 рр. [5].

Після захисту дисертації Сергій Валерійович очолив кафедру інтелектуальної власності та цивільно-правових дисциплін рідного університету й виявив на цій посаді неабиякі організаторські здібності. Довелося йому скорегувати і вектори своїх наукових досліджень, але з цим непростим завданням молодий учений успішно справився. Не забарилося й присвоєння Сергію Корновенку вченого звання професора (2012 р.) [6].

У буремному 2014 р. змінилося керівництво університету: виконувачем обов'язки ректора було призначено О. Черевка. Формуючи нову управлінську команду він, враховуючи високий авторитет С. Корновенка в університетській спільноті, саме йому вирішив доручити організацію наукової, інноваційної та міжнародної діяльності, призначивши його проректором з цих визначальних питань. Майже вісім років Сергій Валерійович обіймав цю відповідальну посаду й саме тут вповні розкрився його організаторський хист [7].

За проректорської каденції професора С. Корновенка суттєво поліпшилися рейтинги університету в царинах дослідницької, інноваційної й міжнародної діяльності. Завдяки його ініціативності й організаторським зусиллям було ліцензовано 14 аспірантських і 10 докторських освітніх програм, акредитовано 4 освітньо-наукові програми третього освітнього ступеня (аспірантура) (одна з них визнана зразковою – гарант, проф. Н. Тарасенкова), створено 8 нових спеціалізованих вчених рад із захисту кандидатських і докторських дисертацій, суттєво збільшилася кількість держбюджетних тем і грантових програм за участю університетських вчених, зміцніла матеріально-технічна база наукових досліджень, на порядок зріс прибуток університету від наукової діяльності, було збережено випуск усіх наукових часописів вишу (більшість отримали категорію В та були індексовані в науково-метричній базі Index Copernicus). Університет успішно пройшов атестацію трьох наукових напрямів: гуманітарні науки та мистецтво; суспільні науки; математичні та природничі науки (наказ МОН № 434 від 16.04.2021 р.). Заклад постійно ставав лауреатом міжнародних наукових виставок, на його базі проводилися міжнародні та всеукраїнські

наукові форуми. Поряд із цим, реально запрацювала задекларована раніше програма міжнародної академічної мобільності, завдяки якій студенти навчаються, а викладачі проходять стажування в університетах Польщі, Угорщини, Латвії, Румунії, Іспанії тощо. Загалом, договори про академічну співпрацю укладено з 70 університетами зарубіжжя. Черкаський національний університет став чільним учасником надзвичайно перспективної міжнародної програми «Erasmus+» [8].

Знаходячись на вершині наукового процесу в університеті як його лідер за посадою, Сергій Валерійович ніколи не обмежувався лише організаторською діяльністю й на перший план висунув свій особистий приклад у дослідництві. Попри неймовірну зайнятість управлінською роботою, він завжди знаходив час для наукових пошуків, а їхнім результатом став вихід десятків нових монографій і статей.

У серпні 2022 р. професор С. Корновенко вирішив зосередитися винятково на освітній та науковій діяльності, залишивши посаду проректора. Він став професором кафедри археології та спеціальних галузей історичної науки (колишня кафедра новітньої історії, яка й дала йому путівку у високі академічні світи). Поряд із цим, Сергій Валерійович, перейнявши естафету у свого вчителя, професора А. Морозова, став очільником Науково-дослідного інституту селянства та вивчення аграрної історії (він був одним із його фундаторів). Ця поважна наукова структура (поки єдина в Україні) нині дістала нове дихання (за фінансової підтримки відомого аграрія й мецената П. Душейка). У 2024 р. розпочалася реалізація нового наукового проєкту – «Формування новітнього історико-аграрного дискурсу в Україні», створено політематичний сайт Інституту, започатковано проведення творчого Всеукраїнського (національного) конкурсу наукових та навчально-методичних видань із аграрної історії «Сіяч», активізувалася видавнича діяльність, організовано підвищення кваліфікації вчителів історії шкіл міста Черкаси тощо. А сам директор значно збільшив оберт своїх наукових пошуків, невтомно працюючи з історичними документами, почерпнутими переважно з архівів [9].

У 2024 р. С. Корновенко побував у справді унікальному документальному сховищі – апостольському архіві Ватикану, а також скористався газетними ретрофондами бібліотеки Папської Української Колегії Св. Йосафата й бібліотеки Папського Східного інституту. Тут ученому вдалося виявити досі невідомі матеріали, завдяки яким відкриваються нові сторінки однієї з найбільших трагедій ХХ ст. – Голодомор-геноцид в Україні. На основі зібраного у «вічному місті» Сергій Валерійович підготував два документальних видання, що стосуються Голодомору 1932–1933 рр. в Україні та одне видання з історії Української Держави – Гетьманату 1918 р.

Узагальнюючи інформацію про науково-дослідницьку діяльність професора С. Корновенка, слід підкреслити, що пріоритетною проблематикою його дослідницької евристики залишається аграрна історія, методологія історичних досліджень, історіософія, історична персоналістика, історичне краєзнавство, а також право інтелектуальної власності. У творчому доробку вченого – понад 200 наукових публікацій, серед них – 25 монографій, понад 20 навчальних і навчально-методичних посібників, три збірники документів і хрестоматія (частина – в співавторстві) [10].

Звернемося до побіжного історіографічного огляду дослідницького доробку С. Корновенка, який сфокусовано переважно на проблематиці аграрної історії. Зокрема, ним (частина в співавторстві) досліджено такі важливі тематичні сегменти:

- 1) особливості податкової політики радянської влади в українському селі періоду НЕПу [11];
- 2) генеза та розвиток податкових органів УСРР доби непу [12];
- 3) «великий перелом» – фінал селянської революції на селі [13];
- 4) основні напрями податкової політики національних урядів в українському селі періоду Української революції 1917–1921 рр. [14];
- 5) вияви суспільно-політичної активності селянства УСРР у роки непу [15];
- 6) податкові платежі селянства Наддніпрянської України у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. [16];
- 7) перебіг селянської революції в Україні 1902–1917 р. [17];
- 8) основні вектори аграрної політики в Україні періоду революції (1917–1921 рр.) [18];

- 9) напрями аграрної політики Тимчасового уряду 1917 р. [19];
- 10) антиселянський характер аграрної політики урядів А. Денікіна, П. Врангеля в 1919–1920 рр. [20];
- 11) становище селянства, особливості земельних відносин і влади в період Української революції 1917–1921 рр. [21];
- 12) унікальність селяноцентричного феномену Української революції 1917–1921 [22];
- 13) характеристика українського аграризму як революційного феномену [23];
- 14) вияви селянського республікотворення доби Української революції [24];
- 15) функціонування закладів культури в українському селі наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. [25];
- 16) місце аграрного питання у політичній діяльності С. Вітте [26].

Як випливає з наведених вище історіографічних даних, професор С. Корновенко вдається до досить широкого хронологічного діапазону й значного тематичного розмаю своїх історико-аграрних досліджень: від кінця ХІХ – до початку ХХІ ст. Однак простежується особливий акцент на селянознавчих феноменах доби Української революції та періоду НЕПу. С. Корновенко звертається й до інших тематичних напрямів. Зокрема, він досліджував геодетермінічні фактори формування прадавньої української державності [27], вивчав право інтелектуальної власності науково-педагогічного працівника [28], звертався до характеристики найвизначніших діячів доби Української революції [29].

Професор С. Корновенко став співавтором багатьох навчальних та навчально-методичних видань. У їхньому числі посібники – «Українська революція» [30], «Вступ до інтелектуальної власності» [31, 32], «Методологія наукових досліджень» [33], «Український аграризм» [34]. Дбаючи про розширення джерельної бази історико-аграрних досліджень, С. Корновенко долучився і до створення кількох збірників документів. Зокрема, йдеться про досить об'ємне видання з аграрного законодавства періоду Української революції [35], документальний збірник, присвячений становищу селянства Черкащини в 1917–1921 рр. [36], збірник документів стосовно європейського й українського аграризма [37]. Нещодавно побачили світ ще три документальні збірники. Зокрема, перший містить матеріали про Українську Державу та гетьмана П. Скоропадського, оприлюднені у 30 номерах часопису «Америка» [38], а два інші присвячено комеморації Голодомору 1932–1933 рр. [39].

Варто звернутися також до огляду історіософських поглядів ученого та виокремлення сформульованих ним оригінальних ідей, концепцій, підходів, напрямів, методів у царині аграрної історії. З-поміж них, виділяється нова концепція аграрної історії періоду Української революції 1917–1921 рр. – аграризму, що ґрунтується на осмисленні його сутності як східноєвропейського феномену. Цей концептуальний конструкт ґрунтується на глибокому аналізі поглядів Г. Руланда, А. Шефле, Ж. Меліна, які першими окреслили цю проблему, визначивши напрям руху аграризму до Центральної та Південно-Східної Європи через Польщу, Болгарію, Румунію, Чехію і Словаччину [40].

С. Корновенко пропонує оригінальне авторське пояснення появи аграризму як українського феномену:

- 1) смисловий конфлікт між індустріальною та аграрною цивілізаціями;
- 2) аграрний тип українського суспільства, відповідно аграрний характер української нації, розвиток політичної культури власне аграрних націй;
- 3) поява нового типу селянина, якого в науково-історичному дискурсі розуміють, як селянина-ідеомана [41].

Вченим виокремлено такі ключові ідеологеми аграризму як селяноцентричного феномену Української революції 1917–1921 рр.:

- 1) унікальність та незаперечна цінність для людства духовних, моральних, культурних і соціальних властивостей, притаманних селянству та його праці;
- 2) визнання селянства верствою, здатною відігравати самостійну роль у політичному житті;
- 3) не капіталістичний, а «окремішній» селянський шлях розвитку суспільства, збереження приватної власності – дрібної селянської власності як оптимального регіонального її варіанта та підґрунтя соціального прогресу, а також ідея селянської кооперативної держави;

- 4) перевага землеробства і сільського способу життя над промисловістю і містом, а також селянства над іншими соціальними групами;
- 5) селянство – землеробська верства – зосереджує в собі основні позитивні цінності й якості суспільства, є фундаментом стабільності держави й носієм національної ідентичності, а вищевказані чесноти мають визначати його політичну владу [42; 43].

Концепція аграризму періоду Української революції 1917–1921 рр. дозволяє не лише переосмислити Українську революцію як історичний феномен, але й довести її селянський характер та показати, що аграристські практики вирішення аграрного питання є складником як світової, так й української історії.

Новою концепцією, запропонованою С. Корновенком, є вивчення селянського світу як антитези концепції панрусизму, що, з огляду на повномасштабну агресію путінської Росії проти України, має неабияку актуальність і значний ідеологічний заряд. Дослідник трактує панрусизм як ідеологію агресора, що не має перспектив у цивілізованому соціокультурному просторі, позаяк є його антиподом, і залишається небезпечною як для ідентичностей, до яких застосовується ззовні, так і для тієї, що її сповідує та дотримується [44]. Наукова новизна концепції полягає в доведенні вченим спроможності селянського світу до збереження української ідентичності за екстремальних умов – антипод ідеології країни-агресора – панрусизму/«русского міра», переконливий доказ природності української ідентичності й історичної закономірності процесів українського націо- та державотворення [45].

С. Корновенко також звертається до вивчення розуміння селянського світу України у сучасному історіографічному просторі України, чим значно збагачує науковий історико-методологічний інструментарій незалежної України. Він першим, з-поміж сучасних українських істориків, не лише окреслив зміни, які протягом 1990–2020-х рр. відбулися у методології вивчення аграрної історії України, але й виокремив періодизацію методологічних трансформацій вивчення аграрної історії в новітньому історичному просторі України, показавши позитивне значення різних методологічних концепцій (аграризм, руралізм) для осмислення селянства, селянської культури/селянської цивілізації, селянського світу [46; 47].

Цінними ці напрацювання є, зокрема, тому, що історик предметно зупиняється на аналізі методологічного інструментарію, який використовувався новітніми українськими дослідниками під час вивчення й осмислення селянського світу України. Аналізуючи новітні методологічні підходи у вивченні аграрної історії України, вчений ґрунтовно пояснює передумови та причини, що сприяли змінам поглядів і концепцій новітніх істориків до вивчення аграрної історії України.

Професор С. Корновенко у 2019 р. виграв грант Президента України й очолив реалізацію відповідного дослідницького проекту. Він став науковим керівником 4 держбюджетних тем і однієї госпрозрахункової. Підкреслимо, що всі очолювані Сергієм Валерійовичем проекти реалізовувалися своєчасно, якісно й одностайно визнавалися істотним внеском у розвиток історичної науки [48].

Учений веде активну редакційно-видавничу діяльність. Від часу створення авторитетного наукового часопису категорії Б – «Український селянин», – він був відповідальним секретарем видання, а нині – його головний редактор [49]. Поряд із цим, входить до складу редколегії наукових журналів «Емінак» (індексований науково-метричних базах Scopus і Web of Science) та високореєтингового часопису «Acta historica neosoliensia (Словаччина) [50]. Свого часу професор був головним редактором наукового журналу «Вісник Черкаського університету. Серія: Історичні науки» (категорія Б) [51] та редагував науковий збірник «Гуржівські історичні читання» [52].

Сергій Корновенко турботливо дбає про підготовку наукових кадрів. Від першого дня створення в 2003 р. спеціалізованої вченої ради К.73.053.01 (зі спеціальностей історія України, історіографія та джерелознавство), виконував обов'язки вченого секретаря, а з 2012 р. – очільник цієї структури (нині – «спецрада» Д.73.053.01: історія України, історіографія та джерелознавство, всесвітня історія, з правом прийому до захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня як доктора філософії, так і доктора наук). Під керівництвом Сергія Валерійовича захищено 10 кандидатських дисертацій [53]. Поряд із

цим, він став науковим консультантом трьох пошукачів на здобуття ступеня доктора наук, а на десятках захистів виступав як офіційний опонент [54].

У багатогранній діяльності професора С. Корновенка одне з найпріоритетніших місць належить викладацькій діяльності, де він уже напрацював понад 30-річний досвід. Студентам, магістрам, аспірантам він викладає світоглядно важливі й фахово орієнтовані навчальні курси, зокрема: «Аграрна історія України другої половини XIX – початку XXI ст.», «Український аграризм», «Концептуальні засади права інтелектуальної власності» та ін. Учні Сергія Валерійовича одностайні в оцінці його викладацької діяльності: вражаюче фаховий і енциклопедично ерудований, вимогливий і справедливий, завжди відкритий до неформального спілкування, заняття незмінно проводить на високому науковому й методично-прикладному рівні, із застосуванням новітніх педагогічних технологій та інтерактивних методів освітньої роботи [55].

Свідченням визнання вагомих академічних заслуг професора стало його обрання дійсним членом Української академії історичних наук (у Черкасах він очолює її первинний осередок), Української академії геополітики та Української асоціації усної історії. Сергій Валерійович входить до лав Національної спілки краєзнавців України, є головою її первинної організації при ЧНУ. За вагомих внесок у розвиток краєзнавчого руху 2013 р. йому присвоєно звання «Почесний краєзнавець України» та 2019 р. присуджено обласну краєзнавчу премію ім. М. Максимовича. Багатогранна наукова й освітня діяльність професора пошанована Почесними грамотами МОН України, Черкаської ОДА, відзнакою ректора ЧНУ та багатьма іншими відомчими й регіональними нагородами.

Таким чином, як впливає з огляду фактів життєдіяльності та побіжного історіографічного аналізу, є вагомі підстави вважати дослідника одним із фундаторів та лідерів формування сучасного українського історичного дискурсу з аграрної історії. Його досить вагомий творчий доробок репрезентовано монографіями, статтями в рейтингових журналах, тезами доповідей на наукових форумах міжнародних та всеукраїнських рівнів, які містять результати досліджень високого рівня наукової новизни. Звертають на себе увагу й оригінальні історіософські погляди вченого та його внесок у формування відповідних дефініцій в царині аграрної історії. Долучився він також до формування джерелознавчої бази історико-аграрних досліджень і створення навчально-методичних видань для студентів. Заслугує на схвалення й різностороння освітня та науково-організаторська діяльність професора С. Корновенка. Звісно, окреслена цією біоісторіографічною розвідкою тема, з огляду на значні перспективи життєтворчості вченого, має невичерпний гносеологічний потенціал і заслуговує подальшого дослідження.

Список літератури

1. Інтерв'ю з С. Корновенком [2024 р.]. *Особистий архів Г. М. Голиша*.
2. Корновенко С. В. Податкова політика радянської влади в українському селі у відбудовчий період (1921–1925 рр.): автореф. дис. ... канд. іст. наук. Донецьк, 2000. 20 с.
3. Корновенко С. В. Аграрна політика білогвардійських урядів А. Денікіна, П. Врангеля на підконтрольних їм українських територіях (1919–1920 рр.): історіографічний процес 1919–2000-х рр. Черкаси: Ант, 2008. 238 с.
4. Корновенко С. В. Білий рух Півдня Росії: аграрна політика урядів А. Денікіна, П. Врангеля (1919–1920 рр.). Черкаси: Ант, 2009. 438 с.
5. Корновенко С. В. Аграрна політика урядів А. Денікіна та П. Врангеля (1919–1920 рр.): автореф. дис. ... д-ра іст. наук. Київ, 2010. 40 с.
6. Атестат професора № 008307 від 30.11.2012.
7. Трудова книжка С. Корновенка.
8. Звіти про наукову роботу ЧНУ ім. Б. Хмельницького 2015–2022 рр. *Поточний архів ЧНУ*.
9. Звіти про діяльність Інституту селянства 2022–2024 рр.
10. Підраховано авторами.
11. Корновенко С., Лазуренко В. Село. Хліб. Гроші: податкова політика радянської влади в українському селі у період НЕПу: Черкаси: Ваш дім, 2004. 188 с.
12. Котик Ю. В., Корновенко С. В. Становлення та діяльність податкових органів УСРР у період непу (1921–1928 рр.). Черкаси: Вид-во ЧНУ, 2016. 216 с.
13. Калінкіна С. А., Корновенко С. В., Маркова С. В., Романець Н. Р. Великий перелом на селі.

- Фінал селянської революції (1929–1933 рр.)*. Черкаси: Вид-во ЧНУ, 2017. 300 с.
14. Іващенко В. А., Корновенко С. В. Податкова політика національних урядів в українському селі періоду революції (1917–1920 рр.). Черкаси: Вид-во ЧНУ, 2016. 160 с.
 15. Абразимова О. М., Корновенко С. В. Суспільно-політична активність селянства УСРР у роки НЕПу. Черкаси: Вид-во ЧНУ, 2017. 190 с.
 16. Берестовий А. І., Корновенко С. В. Податкові платежі селянства Наддніпрянської України у другій половині XIX – на початку XX ст. Черкаси: Чабаненко Ю. А., 2015. 212 с.
 17. Корновенко, С. В., Герасименко О. В. Селянин-бунтар. Селянська революція в Україні 1902–1917 рр. Черкаси: Чабаненко Ю. А., 2017. 204 с.
 18. Корновенко С. В., Ковальова Н. А., Малиновський О. В. Аграрна політика в Україні періоду національно-демократичної революції (1917–1921 рр.). Черкаси: Ант, 2007. 280 с.
 19. Корновенко С. В., Пасічна Ю. Г. Аграрна політика Тимчасового уряду. Черкаси: Вид-во ЧНУ, 2018. 236 с.
 20. Корновенко С. В. Білий рух Півдня Росії: аграрна політика урядів А. Денікіна, П. Врангеля (1919–1920 рр.). Черкаси: Чабаненко Ю. А., 2009. 438 с.
 21. Корновенко С. В. Селянство, земля і влада в період Української революції (1917–1921 рр.). Черкаси: Вид-во ЧНУ, 2020. 440 с.
 22. Корновенко С. В. Селяноцентричний феномен Української революції 1917–1921 рр.: аграризм. Черкаси: Чабаненко Ю. А., 2021. 244 с.
 23. Корновенко С. В. Український аграризм: революційний феномен 1917–1921 рр.: зб. док. Черкаси: Чабаненко Ю. А., 2021. 652 с.
 24. Корновенко С. В. Селянське республікотворення періоду української революції 1917–1921 рр. Черкаси: Чабаненко Ю. А., 2019. 220 с.
 25. Корновенко С. В., Чмільова С. В. Діяльність закладів культури в українському селі в 90-х рр. XX – на початку XXI століття (за матеріалами Черкаської області). Черкаси: Вид-во ЧНУ, 2015. 264 с.
 26. Корновенко С. В., Священко З. В. Аграрне питання у політичній діяльності С. Ю. Вітте. Черкаси: Чабаненко Ю. А., 2015. 190 с.
 27. Корновенко С., Морозов А., Морозова С. Геодетермінічні фактори формування прадавньої української державності. Черкаси: Ант, 2008. 72 с.
 28. Корновенко С. В., Кульбашна О. А., Парамонова О. С. Право інтелектуальної власності науково-педагогічного працівника. Черкаси: Вид-во ЧНУ, 2016. 328 с.
 29. Корновенко С. В., Морозов А. Г., Реєнт О. П. Українська революція. Історичні портрети. Вінниця: Фоліант, 2004. 287 с.
 30. Корновенко С. В., Морозов А. Г., Реєнт О. П. Українська революція: навч. посіб. Вінниця: Фоліант, 2004. 432 с.
 31. Кононенко Ю. С., Корновенко С. В. Вступ до інтелектуальної власності: навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. Черкаси: Чабаненко Ю. А., 2010. 177 с.
 32. Кононенко Ю., Корновенко С. Вступ до інтелектуальної власності: навч. посіб. Черкаси: Чабаненко Ю. А., 2012. 148 с.
 33. Кононенко Ю. С., Корновенко С. В. Методологія наукових досліджень: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Черкаси: Чабаненко Ю. А., 2011. 71 с.
 34. Корновенко С. В. Український аграризм: революційний феномен 1917–1921 рр.: метод. рек. для викл. історії [та ін.]. Черкаси: Чабаненко Ю. А., 2021. 120 с.
 35. Корновенко С. В., Морозов А. Г., Пасічна Ю. Г. Аграрне законодавство періоду Української революції (1917–1921 рр.): зб. документів і матеріалів. Черкаси: Чабаненко Ю. А., 2019. 554 с.
 36. Селянство Черкащини в добу Української революції 1917–1921 рр.: зб. документів і матеріалів. Черкаси: Чабаненко Ю. А., 2017. 180 с.
 37. Український аграризм: збірник документів / упор. С. Корновенко, М. Глібішук, В. Ільницький та ін. Черкаси, 2021. 652 с.
 38. Не Гетьманець. В Пятнайцяті Роковини Гетьманщини. Більше правди про Скоропадського (Допис з Європи). *Не Гетьманець* [Передрук з часопису «Америка» 1933 р.] / упор. С. Корновенко. Черкаси: Вид. Ю. Чабаненко, 2024. 126 с.
 39. Голодомор 1932–1933 рр. в Україні на сторінках гетьманської преси: газети «Січ» і «Наш стяг» / упор. С. Корновенко. Черкаси: Вид. Чабаненко Ю. А., 2024. 272 с.
 40. Корновенко С. В., Тельвак В. П. Аграризм як селяноцентричний феномен країн Центральної та Південно-Східної Європи другої половини XIX – першої третини XX ст.: наукове осмислення явища. *Селяноцентричний феномен Української революції 1917–1921 рр.: аграризм*. Черкаси. 2021. С. 9–19.
 41. Корновенко С. В. Аграризм. Велика українська енциклопедія. URL: <https://vue.gov.ua/Аграризм>.

42. Корновенко С. В. Трансформація методологічних підходів до вивчення аграрної історії в Україні: основні тенденції (1990-ті – 2020-ті рр.). *Емінак*. 2023. № 4. С. 248–265. doi: 10.33782/eminak2023.4(44).685.
43. Корновенко С. В. Хутірська філософія П. Куліша: біля джерел українського аграризму. *Український історичний журнал*. 2020. № 5. С. 64–76.
44. Корновенко С. В. Панрусизм – соціальна інженерія втручання в історичний процес. *Трансформації історичної пам'яті: збірник матеріалів III Міжнародної конференції*. Вінниця, 2022. С. 8–13.
45. Корновенко Л. В., Корновенко С. В. Селянський світ України як антидот «руському миру/російському світу». *Українська історія у публічному просторі: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції*. Луцьк; Львів; Торунь: Liga-Press, 2024. С. 15–19.
46. Корновенко С. В. Трансформація методологічних підходів до вивчення аграрної історії в Україні: основні тенденції (1990-ті – 2020-ті рр.). *Емінак*. 2023. № 4. С. 248–265. doi: 10.33782/eminak2023.4(44).685.
47. Корновенко С. В., Морозов А. Г. Аграрна історія України: цивілізаційний підхід. *Вісник Черкаського національного. Серія: Історичні науки*. 2023. № 1. С. 19–34. doi: 10.31651/2076-5908-2023-1-19-34.
48. Предметніше про тематику грантів і держбюджетних тем можна дізнатися тут: <http://ndis.cdu.edu.ua/index.php/institut/istoriia-ndis>.
49. Див., напр.: Український селянин: зб. наук. пр. Вип. 6: Присвячений пам'яті Ляха Р. Д. Черкаси: Вид-во ЧНУ, 2002. 149 с.
50. Див., напр.: <https://www.ahn.umb.sk/redakcna-rada>.
51. Див., напр.: Вісник Черкаського університету. Серія: Історичні науки. 2023. № 1.
52. Див., напр.: Гуржіївські історичні читання: зб. наук. пр. Черкаси, 2007. 535 с.
53. Див., напр.: Берестовий А. І. Податкова політика російського царату в українському селі у другій половині у другій половині у другій половині XIX – на початку XX ст.: історичний аспект: дис. ... канд. іст. наук. Черкаси, 2011. 205 с.
54. Див., напр.: Ковальова Н. А. Селянська революція в Наддніпрянській Україні (1902–1922 рр.): дис. ... д-ра іст. наук. Черкаси, 2020. 560 с.
55. Результати моніторингу студентів.

References

1. Interview with S. Kornovenko. *Personal archive of G. M. Golish* [in Ukrainian].
2. Kornovenko, S. (2000). The tax policy of the Soviet government in the Ukrainian countryside during the reconstruction period (1921–1925). Extended abstract of Candidate's thesis (history). Donetsk [in Ukrainian].
3. Kornovenko, S. (2008). The agrarian policy of the White Guard governments A. Denikina, P. Wrangel in the Ukrainian territories under his control (1919–1920): the historiographical process of 1919–2000. Cherkasy [in Ukrainian].
4. Kornovenko, S. (2009). The White movement of the South of Russia: the agrarian policy of the governments of A. Denikina, P. Wrangel (1919–1920). Cherkasy [in Ukrainian].
5. Kornovenko, S. (2010). Agrarian policy of governments A. Denikin and P. Wrangel (1919–1920): Extended abstract of Doctoral thesis (history). Kyiv [in Ukrainian].
6. Professor's certificate No. 008307, dated November 30, 2012 [in Ukrainian].
7. Employment book of S. Kornovenko [in Ukrainian].
8. Reports on the scientific work of ChNU named after B. Khmelnytskyi 2015–2022. *Current archive of ChNU* [in Ukrainian].
9. Reports on the activities of the Peasant Institute for 2022–2024 [in Ukrainian].
10. Calculated by the authors [in Ukrainian].
11. Kornovenko, S., Lazurenko, V. (2004). Village. Bread. Money: the tax policy of the Soviet government in the Ukrainian countryside during the NEP period. Cherkasy [in Ukrainian].
12. Kotyk, Yu., Kornovenko, S. (2016). Formation and activity of tax authorities of the USSR during the NEP period (1921–1928). Cherkasy [in Ukrainian].
13. Kalinkina, S. A., Kornovenko, S. V., Markova, S. V., Romanets N. R. (2017). A big break in the village. The finale of the peasant revolution (1929–1933). Cherkasy [in Ukrainian].
14. Ivashchenko, V., Kornovenko, S. (2016). Tax policy of national governments in the Ukrainian countryside during the revolutionary period (1917–1920). Cherkasy [in Ukrainian].
15. Abrazumova, O., Kornovenko S. (2017). Socio-political activity of the peasantry of the USSR during the NEP years. Cherkasy [in Ukrainian].

16. Berestovy, A., Kornovenko, S. (2015). Tax payments of the peasantry of Trans-Dnieper Ukraine in the second half of the 19th and early 20th centuries [in Ukrainian].
17. Kornovenko, S., Gerasimenko, O. (2017). Rebel peasant. Peasant revolution in Ukraine 1902–1917. Cherkasy [in Ukrainian].
18. Kornovenko, S., Kovaleva, N., Malinovsky, O. (2007). Agrarian policy in Ukraine during the period of the national democratic revolution (1917–1921). Cherkasy [in Ukrainian].
19. Kornovenko, S. V., Pasichna, Yu. G. (2018). Agrarian policy of the Provisional Government. Cherkasy [in Ukrainian].
20. Kornovenko, S. (2009). The White movement of the South of Russia: the agrarian policy of the governments of A. Denikin, P. Wrangel (1919–1920). Cherkasy [in Ukrainian].
21. Kornovenko, S. (2020). The peasantry, land and power during the Ukrainian revolution (1917–1921). Cherkasy [in Ukrainian].
22. Kornovenko, S. (2021). The peasant-centric phenomenon of the Ukrainian revolution of 1917–1921: agrarianism. Cherkasy [in Ukrainian].
23. Kornovenko, S. (2021). Ukrainian agrarianism: the revolutionary phenomenon of 1917–1921. Cherkasy [in Ukrainian].
24. Kornovenko, S. (2019). Peasant republic formation during the period of the Ukrainian revolution 1917–1921. Cherkasy [in Ukrainian].
25. Kornovenko, S. V., Chmilova, S. (2015). Activities of cultural institutions in the Ukrainian village in the 90s of the 20th – at the beginning of the 21st century (based on the materials of the Cherkasy region). Cherkasy [in Ukrainian].
26. Kornovenko, S., Svyaschenko, Z. (2015). Agrarian issue in the political activity of S. Yu. Witte. Cherkasy [in Ukrainian].
27. Kornovenko, S., Morozov, A., Morozova, S. (2008). Geodeterministic factors of formation of ancient Ukrainian statehood. Cherkasy [in Ukrainian].
28. Kornovenko, S. V., Kulbashna, O. A., Paramonova, O. (2016). The intellectual property right of a scientific and pedagogical worker. Cherkasy [in Ukrainian].
29. Kornovenko, S. V., Morozov, A. G., Reent, O. P. (2004). Ukrainian revolution. Historical portraits. Vinnytsia [in Ukrainian].
30. Kornovenko, S. V., Morozov, A. G., Reent, O. P. (2004). The Ukrainian revolution: education manual. Vinnytsia [in Ukrainian].
31. Kononenko, Yu., Kornovenko, S. (2010). Introduction to intellectual property. Cherkasy: [in Ukrainian].
32. Kononenko, Yu., Kornovenko, S. (2012). Introduction to intellectual property. Cherkasy [in Ukrainian].
33. Kononenko, Yu. S., Kornovenko, S. V. (2011). Methodology of scientific research: teaching manual for students higher education closing. Cherkasy [in Ukrainian].
34. Kornovenko, S. V. (2021). Ukrainian agrarianism: the revolutionary phenomenon of 1917–1921. Cherkasy [in Ukrainian].
35. Kornovenko, S. V., Morozov, A. G., Pasichna, Yu. G. (2019). Agrarian legislation of the period of the Ukrainian revolution (1917–1921): coll. documents and materials. Cherkasy [in Ukrainian].
36. Cherkasy peasantry during the Ukrainian revolution of 1917–1921: coll. documents and materials (2017). Cherkasy [in Ukrainian].
37. Ukrainian agrarianism: a collection of documents (2021). Cherkasy [in Ukrainian].
38. Not Hetmanets. In the Fifteenth Century of the Hetmanship. More truth about Skoropadskyyi (Post from Europe) (2024). *Not Hetmanets*. Cherkasy [in Ukrainian].
39. The Holodomor of 1932–1933. in Ukraine on the pages of the Hetman's press: the newspapers «Sich» and «Nash Styag» (2024). Ed. by Kornovenko, S. Cherkasy [in Ukrainian].
40. Kornovenko, S. V., Telvak, V. P. (2021). Agrarianism as a peasant-centric phenomenon of the countries of Central and South-Eastern Europe in the second half of the 19th – the first third of the 20th century: a scientific understanding of the phenomenon. *The peasant-centric phenomenon of the Ukrainian revolution of 1917–1921: agrarianism*. Cherkasy [in Ukrainian].
41. Kornovenko, S. (2024). Agrarianism Great Ukrainian encyclopedia. Retrieved from: <https://vue.gov.ua/Agraryzm> [in Ukrainian].
42. Kornovenko, S. (2023). Transformation of methodological approaches to the study of agrarian history in Ukraine: main trends (1990s – 2020s). *Eminak*, 4, 248-265 [in Ukrainian].
43. Kornovenko, S. (2020). The village philosophy of P. Kulisha: near the sources of Ukrainian agrarianism. *Ukrainian historical magazine*, 5, 64-76 [in Ukrainian].
44. Kornovenko, S. (2022). Pan-Russianism is a social engineering intervention in the historical process. *Transformations of historical memory*, 8–13 [in Ukrainian].
45. Kornovenko, L., Kornovenko, S. (2024). The peasant world of Ukraine as an antidote to the «Russian world/Russian world». *Ukrainian history in the public space*, 15–19 [in Ukrainian].

46. Kornovenko, S. (2023). Transformation of methodological approaches to the study of agrarian history in Ukraine: main trends (1990s – 2020s). *Eminak*, 4, 248-265 [in Ukrainian].
47. Kornovenko, S. V., Morozov, A. G. (2023). *Agrarian history of Ukraine: a civilizational approach. Herald of the Cherkasy National. Series: Historical sciences*, 1, 19–34 [in Ukrainian].
48. Retrieved from: <http://ndis.cdu.edu.ua/index.php/institut/istoriia-ndis> [in Ukrainian].
49. *Ukrainian peasant* (2002). Vol. 6. Cherkasy [in Ukrainian].
50. Retrieved from: <https://www.ahn.umb.sk/redakcna-rada> [in Ukrainian].
51. *Bulletin of the Cherkasy University* (2023), 1 [in Ukrainian].
52. *Gurzhiev's historical readings* (2007). Cherkasy [in Ukrainian].
53. Berestovy, A. (2011). Tax policy of the Russian Tsar in the Ukrainian countryside in the second half of the second half of the 19th and early 20th centuries. Extended abstract of Candidate's thesis (history). Cherkasy [in Ukrainian].
54. See, for example: Kovaleva N. (2020). The Peasant Revolution in Dnieper Ukraine (1902–1922). Extended abstract of Doctoral thesis (history). Cherkasy [in Ukrainian].
55. Results of student monitoring [in Ukrainian].

Надійшла до редакції / Received: 19.11.2024
Схвалено до друку / Accepted: 16.12.2024